

# HISTÒRIA

---

## **Punta Milà (1938-1942): La projecció d'una bateria de costa republicana al flanc sud del golf de Roses i el seu reaprofitament durant la postguerra**

Aleix Guàrdia Bahí<sup>a\*</sup>

<sup>a</sup> Llicenciat en Història per la Universitat de Girona  
Membre del Grup de Recerca d'Aviació a Girona (GRAG)

### **RESUM**

La bateria de costa de punta Milà va ser projectada per les forces republicanes per tal de protegir eficaçment el golf de Roses l'any 1938. Durant la postguerra, l'any 1942, el mateix emplaçament també va ser considerat vital per cobrir l'accés a la badia de Roses i, tal com evidencia la documentació, es va considerar el reaprofitament de les obres ja existents. El creuament de dades documentals ens servirà per començar a ordenar el coneixement sobre aquest espai històric tan desconegut i al mateix temps interessant.

**Paraules clau:** Bateria de costa, fortificació, Guerra Civil espanyola, Empordà, guerra marítima.

---

### **Punta Milà (1938-1942): the projection of a Republican coast battery at the southern flank of the Gulf of Roses and its reappearance during the postwar period**

#### **ABSTRACT**

*In 1938, Punta Milà's coastal battery was commissioned by the republican forces in order to effectively defend the bay of Roses. During the Post-war period, in 1942, the same emplacement was considered vital to protect the access to the Bay of Roses. Besides, as documents prove, the reuse of the existing previous constructions was considered seriously. Comparing this documental evidence will be useful to better understand the constructive sequence of the battery, which is as interesting as unknown.*

**Keywords:** Coastal battery, fortification, Spanish Civil War, Empordà, naval war.

---

\* Correspondència: Aleix Guàrdia Bahí  
E-mail: aleixguar@hotmail.com

Recepció: 28/06/2017 • Acceptació: 10/09/2017

DOI: 10.2436/20.8010.01.228

*Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos (AIEE)*, Figueres, vol. 48 (2017), pàg. 173-182

## INTRODUCCIÓ

Primerament, cal dir que aquesta recerca no hauria estat possible sense l'ajuda i l'amabilitat del personal dels diversos arxius on hem treballat. Per tant, volem agrair l'atenció i la professionalitat dels arxivers de l'Archivo Intermedio Militar Pirenaico de Barcelona, de l'Archivo General Militar d'Àvila, dels de l'Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí i el personal del Museu de l'Anxova i de la Sal de l'Escala.

En segon lloc, en aquest article ens centrarem a parlar sobre el projecte portat a terme pels enginyers i artillers de la República Espanyola l'any 1938 per habilitar una bateria de costa a punta Milà, al sud de l'Escala. No obstant això, tot i que aquesta zona avui en dia pertany al terme municipal de Torroella de Montgrí, la documentació històrica la defineix, habitualment, com una posició de l'Escala.

Si bé la bateria de costa de punta Milà ha aparegut citada en algunes publicacions,<sup>1</sup> no hem localitzat cap estudi que la proposi com a tema central, on es ressegueixi la seva seqüència constructiva. Certament, aquest emplaçament per artilleria de costa és un gran desconegut i, molt sovint, la memòria local la confon amb la bateria de finals dels anys 40, construïda a prop d'aquest emplaçament previ.

Però és evident que l'estudi de la construcció d'una obra d'enginyeria d'aquestes característiques no és un fet aïllat, al darrere hi ha una organització i una comprensió de la defensa del golf de Roses com un problema global.<sup>2</sup> En el fons, en estudiar aquesta bateria, també estarem analitzant la capacitat i l'organització de les forces republicanes per protegir una zona estratègica cabdal i permetre l'arribada segura de vaixells carregats de material de guerra<sup>3</sup> i petroli, així com la protecció de les diverses tipologies d'unitats navals republicanes. La bateria de punta Milà havia de convertir-se en una posició artillada de gran capacitat i posseïa uns objectius tàctics molt concrets.

En l'àmbit metodològic, la documentació és l'eina principal per crear aquest article, en espera de poder ampliar el nostre coneixement sobre les bateries de costa i, de manera global, sobre la guerra marítima a l'Empordà. Però la publicació d'un mar de documents sense contrastar difícilment ens permetria crear un discurs sòlid sobre què es va arribar a fer en aquesta bateria durant la guerra, més enllà de projectes sobre paper. A més, s'ha de tenir en compte que, acabada la contesa, aquest indret també apareix als informes militars com una posició vital per efectuar

- 
1. Adrián CABEZAS SANCHEZ, *La defensa de la costa a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Universitat de Barcelona, 2013, p.158. Pablo DE LA FUENTE, "Artilleria soviètica per a la defensa de la Base Naval de Roses (1937-1938): Les bateries de Punta Falconera i Bol Roig (Roses i l'Escala, Alt Empordà)", *A Carn!*, 21 (2013), p. 13-27.
  2. Daniel KOWALSKY, *La Unión Soviética y la Guerra Civil Española: Una revisión crítica*, Barcelona: Crítica, 2004, p. 262.
  3. Yuri, RYBALKIN, *Stalin y España. La ayuda militar soviética a la República*, Madrid: Marcial Pons, 2007, p. 64-65.

la protecció del golf de Roses. És per això que en aquest article compararem els documents que permeten seguir la construcció de la bateria de punta Milà amb les referències que es fan d'aquesta posició durant els primers anys de la postguerra (1942). Això ens permetrà tenir una visió més clara sobre com era la punta Milà republicana i com va canviar després de la guerra.

## LA DEFENSA DEL GOLF DE ROSES

Les condicions geogràfiques del golf de Roses oferien notables possibilitats per protegir, tant la marina mercant en el seu camí cap al sud del país, com les diferents tipologies de vaixells de guerra republicans en missió de protecció dels combois. La base naval secundària de Roses era l'epicentre d'un dels dos subsectors de l'Agrupació Nord de Defensa de Costes a la província de Girona, també conegut a la premsa de l'època com a *Tros de Roses*.<sup>4</sup> Aquest subsector començava al mateix pas fronterer amb França i acabava a punta Milà. Després començava el segon subsector anomenat *Costa Brava*. De manera conjunta, els dos subsectors formaven el sector 4, anomenat *Girona*.<sup>5</sup> Sabem que les forces republicanes van portar a terme una reorganització durant el març de 1938. En tenim constància gràcies a un document emès per la comandància principal d'artilleria de l'Agrupació Nord de Defensa de Costa, on es defineix en els termes següents la zona del golf de Roses<sup>6</sup> "*Subsisten los 3 Sectores actuales correspondientes a las costas de Gerona, Barcelona y Tarragona; subdividido el 1º en subsectores (Rosas y Costa Brava)*".

Davant d'aquesta importància, la base de Roses necessitava un dispositiu de defensa que fos capaç de protegir la base. En aquesta línia, les bateries de costa havien de creuar els seus focs per tal de garantir la protecció de l'accés a l'interior de la badia. Concretament, el mateix document de la reforma de la defensa de costes republicana matisa el significat de bateria de costa "*Se establecerá una separación marcada entre baterías de costa, propiamente dichas y los Grupos Móviles. Los Jefes de Sector se ocuparán exclusivamente de las baterías de costa, (organización y empleo táctico de las mismas) organizando con éstas, los grupos tácticos adecuados*". També és interessant esmentar que a Figueres hi havia la Comandància d'Obres de Defensa de Costa. Ho podem confirmar gràcies a un document firmat el 19 d'octubre de 1938 que s'havia d'enviar a Torroella de Montgrí per facilitar informació sobre els torroellencs que estaven portant a terme treballs de fortificació costanera.<sup>7</sup> Gràcies a aquesta font sabem que eren homes de 40 anys, molts d'ells pagesos de professió. En aquestes èpoques, el desgast causat per l'esforç bèl·lic començava a ser molt important.

---

4. *L'autonomista*: 22 d'agost de 1938, p. 2.

5. AGMAV, Cp.1150,4,1/44.

6. AGMAV, Cp.1150,4,1/43.

7. AMTM, Cp. 0354.

## ELS DOCUMENTS REPUBLICANS RELATIUS A LA BATERIA DE PUNTA MILÀ

Punta Milà es troba al sud de la cala Montgó, zona que encara pertany al municipi de l'Escala (Alt Empordà). Immediatament, comencen els territoris que avui en dia pertanyen al terme municipal de Torroella de Montgrí (Baix Empordà), on es troba una gran elevació que s'endinsa cap a la mar Mediterrània, amb una sèrie d'imponents penya-segats i desnivells. Arribarem a punta Milà un cop superada l'elevació esmentada, allà on existeix una zona relativament planera. Sens dubte, un emplaçament que disposa d'un camp de visió excel·lent sobre el conjunt del golf de Roses. En direcció nord, es divisa perfectament la zona de Roses, on es troba punta Falconera. En direcció sud, es poden veure una sèrie de penya-segats, on també hi ha la famosa roca Foradada i la punta de la Baseta. Cap a l'est tenim el mar, mentre que a l'oest hi ha un llarg i uniforme camí que, entre la vegetació, es dirigeix cap a punta Milà. La zona descrita va ser seleccionada per emplaçar-hi una de les bateries principals que havien de protegir la base naval secundària de Roses des del seu flanc sud.

Un document en forma d'acta datat el dia 23 de juny de 1938 a Figueres que ens permet tenir constància dels primers passos per emplaçar la bateria en qüestió.<sup>8</sup> Ens diu que:

*"EN FIGUERAS, A VEINTITRES DE JUNIO DE MIL NOVECIENTOS TREINTA Y OCHO, reunidos el Capitán de Ingenieros don Cláudio Díaz Pérez y los Tenientes de Artillería don Fernando Sainz de Aja Lenza y don Augusto Janer Lagrifa, en representación del Jefe del 4º Sector de Obras de Defensa de Costas, del Comante Pral. de Artillería de la Agrupación Norte de Defensa de Costas y del Jefe de Artillería del Sector Gerona, respectivamente, en cumplimiento de órdenes de la superioridad para establecer el emplazamiento de 4 piezas de 15,24 cm, de Costa, en Punta Milá (La Escala), de común acuerdo manifiestan:*

*Que hechos sobre el terreno los estudios necesarios han sido marcados con estacas por los Oficiales de Artillería los centros de los pozos a construir, que definen la magistral táctica normal a la recta que une el emplazamiento con el punto de intersección de los arcos de alcance máximo de esta Batería y la de iguales características a establecer en Punta Prima, siendo las coordenadas del centro de la posición:  $x= 1.167.541,3$ ;  $y=854.992$ ;  $z=$  (aproximadamente). También ha quedado señalada sobre una referencia de nivel la altura a que han de quedar los ejes de muñones de las piezas.*

*El puesto de mando de la Batería se sitúa en el Mogote Norte de la citada Punta Milá."*

---

8. AGMAV, C.1155,5,2/1.

El segon dels documents relatius a la bateria de punta Milà es va firmar a Figueres, el 8 de setembre de 1938, i també es tracta d'una acta<sup>9</sup>.

*“EN FIGUERAS, A OCHO DE SEPTIEMBRE DE MIL NOVECIENTOS TREINTA Y OCHO, reunidos el Capitán de Ingenieros don Cláudio Díaz Pérez, en representación del Jefe del 4º Sector de Obras de Defensa de Costas, el Capitán de Artillería don Juan Moles Marquina, en representación del Comandante Pral. de Artillería de la Agrupación Norte de Defensa de Costas y los Tenientes don Fernando Sainz de Aja Lenza y don Augusto Janer Lagrifa, representando respectivamente al Estado Mayor Mixto de Defensa de Costas y al Jefe de Artillería del Sector número 1, en cumplimiento de órdenes de la superioridad, para establecer el emplazamiento provisional de dos piezas de 155 r. en Punta Milá (La Escala), de común acuerdo manifiestan lo siguiente:*

*Prévios los estudios realizados sobre el terreno los Oficiales de Artillería señalaron con estacas los centros de las explanadas a construir, haciendo constar el carácter provisional de la obra”.*

El document següent, que fa referència a la bateria de punta Milà, el trobem datat del dia 29 de setembre de 1938. És una relació de les bases telemètriques de l'Agrupació Nord de Defensa de Costes en col·laboració amb els observatoris de la DECA, l'anomenada *Defensa Especial Contra Aeronaves*, tot i que el document encara l'anomena DCA, *Defensa Contra Aeronaves*.<sup>10</sup>

La posició de punta Milà està catalogada amb el número 10 i com a “P.C.B<sup>a</sup>”, és a dir, com a bateria de costa. No obstant això, no hi ha gaire més informació, no consta que la base telemètrica fos habilitada, ni tan sols que la posició disposés de prismàtics d'antena.<sup>11</sup>

## **LES APRECIACIONS DEL REGIMENT D'ARTILLERIA NÚM. 20 L'ANY 1942**

No tornem a tenir evidències documentals de la bateria de punta Milà durant la Guerra Civil espanyola. Per contra, un cop acabada la contesa, l'exèrcit franquista va fer diversos estudis per avaluar les capacitats defensives de la zona. Aquests estudis són rellevants perquè, a vegades, es parla de les obres de fortificació corresponents a la Guerra Civil espanyola, l'estat en què es podrien trobar i la possibilitat que poguessin ser aprofitables. Tenim constància d'un avantprojecte

---

9. AGMAV, Cp.1155,5,2/6.

10. Cal tenir en compte que l'any 1937, la DCA va donar pas a la DECA, vegeu David GARCÍA ALGILAGA, *A les Negres i Xampinyons, Bombardeigs i Refugis, Figueres 1936-1939*, Figueres, Gorbs, 2015, p. 55.

11. AGMAV, Cp.1150,12,6/3.

sobre la defensa artilleria del golf de Roses del gener de 1942 a Girona. El Regiment d'Artilleria Núm. 20 feia una sèrie d'apreciacions sobre on s'haurien d'emplaçar les bateries de costa que efectuarien la defensa del golf de Roses.<sup>12</sup> A la primera pàgina, diu que l'objectiu principal de la defensa del golf de Roses era *"Evitar que por virtud de desembarcos pudiera caer en manos de un presunto enemigo el Golfo de Rosas, como de tomar de revés las organizaciones defensivas de los Pirineos Orientales"*.

A continuació ens parla de la funció de l'artilleria pel que fa a aquest objectiu principal *"La Artillería primaria de la defensa se empleará en el alejamiento de las fuerzas navales enemigas, dentro de los límites de su alcance. Para ello se propone después la instalación, en el lugar que allí se asigna, de una Bateria de 38'1 cm. mod. Wickers 1926 u otra de características analogas.- Alcance máximo 35.100 metros. La bahía de Rosas, abierta, de gran capacidad para flotas y Unidades ligeras, puede cerrarse con dos baterias de 15'24 cm. modelo 1923 u otra de características analogas.- Alcance máximo 23.400 metros. El Cañón de 15 cm. T.R. modelo Monaiz Arguelles, con alcance maximo de 13.700 metros pudiera ser suficiente"*. A la pàgina set del document, punta Milà apareix com una de les posicions necessàries per protegir la badia *"Una batería de 15'24 o de 15' Munaiz en Punta Milá (c.1167-855)"*. A la pàgina nou, ja s'avalua directament punta Milà, una de les dues bateries principals per cobrir el golf. És molt interessant perquè es fa una mena d'inventari sobre les obres que es poden aprofitar:

*"b) OBRAS QUE EXISTEN EN LA ACTUALIDAD Y QUE SE PUEDEN APROVECHAR.*

*Los asentamientos para cuatro piezas de Costa en Punta Milá.*

*En parte pueden aprovecharse.*

*Igualmente en Punta Falconera"*.

Fins i tot s'ha conservat l'estudi específic de l'emplaçament de punta Milà<sup>13</sup>, es titula *"ESTUDIO DEL EMPLAZAMIENTO DE PUNTA MILA (1167-855)"*. Per una banda, és interessant perquè descriu la posició. Per altra banda, perquè s'analitzen les capacitats dels altres emplaçaments que ja existeixen a la zona de l'Escala i es fan una sèrie d'apreciacions sobre el moment i motiu pel qual es van dur a terme les obres de fortificació en qüestió:

---

12. AIMP, Cp. 12365.

13. AIMP, Cp. 12365.

*“Siguiendo el estudio de la defensa de la Bahía de Rosas, antes de llegar a la Escala, y en las proximidades de las ruinas de Ampurias, se encuentran vestigios de unosa asentamientos de dos baterias de campaña en el saliente de San Martin de Ampurias.*

*Sin duda mas tarde se empezó y terminó el asentamiento de la bateria de dos piezas al 0. del vertice Montgó, que cruzaba sus fuegos con la situada en Puig-Rom. Es de facil acceso partiendo de la Escala.*

*Siguiendo otro criterio se inició la construccion del asentamiento de Punta Milá que permite tener mas campo de acción que la situada en Montgó y en la actualidad hay un asentamiento de pieza completamente terminado y tres mas en construcción, Dada la forma de la plataforma y el dispositivo del mismo asi como las obras efectuadas se deduce que el emplazamiento es para material de 15,24.*

*La bateria que se propone en Punta Milá, cruza sus fuegos con la de igual clase de Punta Falconera.*

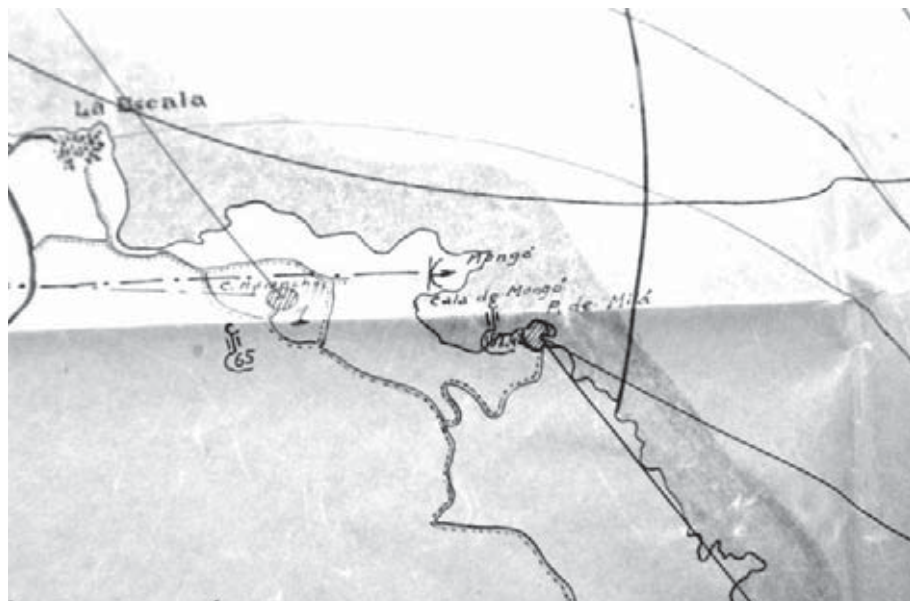
*ITINERARIO.- Se sale de la Escala por el camino que conduce al campo de deportes de dicha localidad, se sigue el antiguo camino del Estartit bordeando la playa y pasando por arenales hasta seguir el camino de casa del Pí, se sigue por el camino del Corral d'en Ros donde se bifurca hacia la derecha, llegando a la posicion. Este camino no se puede confundir por estar construido recientemente.*

*Durante su recorrido en su primera parte es visto desde el mar, en cambio a partir de la bifurcacion esta completamente desenfogado hasta unos 500 metros antes de llegar al asentamiento. Esta bien afirmado y es de suaves pendientes hasta llegar al final que se convierte en una gran planicie”.*

Finalment, els documents esmentats van acompanyats d'il·lustracions i mapes, també del Regiment d'Artilleria Núm. 20, on apareixen les posicions de Bol Roig i punta Milà amb el radi de tir necessari per protegir el flanc sud del golf de Roses.



*Il·lustració de punta Milà feta pel Regiment d'Artilleria Núm. 20. AIMP.*



*Mapa de la posició. AIMP.*



## CONCLUSIONS

Malgrat la manca d'informació, la documentació utilitzada en aquesta recerca permet començar a ordenar i comprendre el procés de creació d'una bateria de costa a punta Milà. No obstant això, en aquest apartat final, creiem que és important considerar seriosament allò relacionat amb la construcció de la bateria i, concretament, el que ja s'havia fet o el que es pot comprovar mitjançant el creuament de dades amb la documentació de postguerra.

Les forces de la República van començar el projecte per fer de punta Milà un vector clau per a la defensa del golf de Roses. Segons el document datat del dia 23 de juny de 1938 a Figueres, ja s'hauria reconegut el terreny i s'haurien senyalat les posicions on s'havien d'emplaçar els pous per les peces d'artilleria. Cal tenir en compte que es parla de la intenció d'emplaçar, en aquesta posició, quatre peces de 15,24 cm. El document següent data del dia 8 de setembre de 1938, on se senyala que els oficials d'artilleria ja haurien posat estaques allà on s'havien d'emplaçar dues peces del calibre 155, es tractaria d'obres provisionals. Fins aquí, sembla que per tractar-se d'una època relativament tardana, com el setembre de 1938, una de les bateries més importants per tal de dur la defensa del golf de Roses encara no estava a ple rendiment.

A continuació, podem contrastar alguna d'aquestes afirmacions i, fins i tot, obrir nous interrogants, utilitzant la documentació de postguerra. Pensem que és molt interessant fixar-se en els documents emesos pel Regiment d'Artilleria Núm. 20. En aquesta època es continua considerant la posició de punta Milà com a punt fonamental per tancar el golf de Roses i a l'avantprojecte, fet pel regiment esmentat, es parla de la necessitat d'instal·lar material de 15,24 cm. També es descriu que els emplaçaments per quatre peces de punta Milà són, possiblement, aprofitables. L'estudi específic sobre la posició de punta Milà aporta algun detall més i val a dir que destaca que aquesta bateria posseïa més camp d'acció que la propera bateria anomenada Montgó. Però, sobretot, es diu que un dels assentaments ja estava acabat, mentre que els altres estaven en construcció i els autors del document intuïen que els emplaçaments avaluats s'haurien fet per material de 15,24 cm.

Finalment, els plànols que formaven part d'aquests estudis ens corroboren, fora de qualsevol dubte, la intenció de reaprofitar la posició de punta Milà. A partir d'ara, caldrà obtenir més dades que, a la vegada, ens ajudin a conèixer més detalls sobre aquesta seqüència constructiva. El pas següent serà determinar, exactament, què pertany al període republicà i què va ser modificat després de la Guerra Civil espanyola.

## **BIBLIOGRAFIA**

- CABEZAS SANCHEZ, Adrián, *La defensa de la costa a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*, Universitat de Barcelona, 2013.
- FUENTE, Pablo de la, "Artilleria soviètica per a la defensa de la Base Naval de Roses (1937-1938). Les bateries de Punta Falconera i Bol Roig (Roses i l'Escala, Alt Empordà)", *A Carn!*, 21 (2013), p.13-27.
- GARCÍA ALGILAGA, David, *Ales Negres i Xampinyons, Bombardeigs i Refugis Figueres 1936-1939*, Figueres, Gorbs, 2015.
- KOWALSKY, Daniel, *La Unión Soviética y la Guerra Civil Española: Una revisión crítica*, Barcelona: Crítica, 2004.
- RYBALKIN, Yuri, *Stalin y España. La ayuda militar soviética a la República*. Madrid: Marcial Pons, 2007.

## **ARXIVS**

- Archivo General Militar Ávila (AGMAV).
- Archivo Intermedio Militar Pirenaico (AIMP).
- Arxiu Municipal de Torroella de Montgrí (AMTM).